

NAD DÍLY FRANTIŠKA ŠMAHELA O DĚJINÁCH PRAŽSKÉ UNIVERZITY

JIŘÍ PEŠEK

FRANTIŠEK ŠMAHEL'S WORKS ON THE HISTORY OF THE UNIVERSITY OF PRAGUE

The history of the medieval University of Prague represents only one segment in the enormous work of František Šmahel (Trhová Kamenice, 17 August 1934 – Písek, 5 January 2025). However, it is the collection of his works on the history of the oldest university north of the Alps and east of the Rhine that belongs to those thematic units that have already made the young historian a European personality. Moreover, university issues accompanied Šmahel throughout his entire research life. The article therefore seeks to provide a systematic overview and evaluation of Šmahel's consistently inspiring studies, books and editions on the subject of the university and to place them in the context of the life work of this important historian.

Keywords: František Šmahel – biography – historiography – medieval University of Prague

DOI: 10.14712/23365730.2025.1

Dějiny pražské univerzity představují v ohromném díle Františka Šmahela (Trhová Kamenice 17. 8. 1934 – Písek 5. 1. 2025) pouhý jeden segment.¹ Ovšem právě soubor jeho prací k dějinám nejstarší univerzity severně od Alp a východně od Rýna patří k těm tematickým celkům, které již z mladého historika učinily autorskou osobnost evropského formátu. Univerzitní problematika nadto provázela Šmahela celým jeho badatelským životem: ani práce na Dějinách Tábora nebo na monumentální Husitské revoluci nedokázaly řadu jeho univerzitních publikací více než „rozředit“, nemohly ji však přerušit.² A to nechávám stranou proud jeho recenzí, které s naprostou pravidelností kriticky glosovaly vše, co Šmahel pokládal v evropské univerzitní literatuře za podstatné.

Dovolím si osobní vzpomínku: Právě jsem nastoupil do gymnázia, když vyšel Šmahelův *Žižka*.³ Dostal jsem ho k svátku, honem přečetl a byl naprosto nadšen. Zmínil jsem se o tom před mým celoživotním mentorem, Janem Havránkem, a ten pravil: „Což o to, Žižka je výborná kniha, ale přečti si Šmahelova Jeronýma!⁴ To je ještě daleko skvělejší výkon.“

¹ Z početných nekrologů připomeňme alespoň text Šmahelova žáka a aktuálního ředitele CMS AV ČR: Pavel Soukup, *Za Františkem Šmahelem*, Časopis Host 7 dní online 13. 1. 2025, <<https://www.h7o.cz/clanky/14101-za-frantiskem-smahelem>> (6. 4. 2025).

² František ŠMAHEL a kol., *Dějiny Tábora*, I/1, (do roku 1421), České Budějovice 1988; TÝŽ a kol., *Dějiny Tábora*, I/2, (1422–1452), České Budějovice 1990; TÝŽ a kol., *Tábor*, I, *Od počátku osídlení do roku 1452*, Praha 2020; TÝŽ, *Husitská revoluce*, I–IV, Praha 1993, třetí české vydání: *Husitská revoluce*, I–II, Praha, 2023–2024.

³ František ŠMAHEL, *Jan Žižka z Trocnova*, Praha 1969.

⁴ František ŠMAHEL, *Jeroným Pražský: Život revolučního intelektuála*, Praha 1966.

František Šmahel (foto Ondřej Staněk)

Musím přiznat, že v těch šestnácti letech jsem s Jeronýmem dost „bojoval“. Biografie středověkého filosofa, humanisty a neklidného intelektuála byla pro naprostého začátečníka přece jen náročná. Ale zato jsem se k té knize opakovaně vracel. Samozřejmě i k rozšířenému *Jeronýmovi* z roku 2010,⁵ kam Šmahel shrnul své výzkumy, kterými pětatřicet let provázel velkou, dramatickou a tragickou postavu pražského profesora přelomu 14. a 15. století.

Těch Šmahelových knih, které jsem přečetl v gymnaziálním věku (evidentně předčasně, co se kompetence týče), bylo samozřejmě více: fascinující, o Janu Husovi stejně jako v podtextu o Československu po Palachově činu pojednávající *Hranici pravdy*,⁶ vědecky přelomovou *Ideu národa v husitských Čechách*,⁷ posléze i Františkem Kavkou iniciované, řízené a redigované *Stručné dějiny University Karlovy*, kam Šmahel napsal prvou

⁵ František ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010.

⁶ František ŠMAHEL, *Hranice pravdy*, Praha 1969.

⁷ František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, České Budějovice 1971.

verzi „university za husitství“ a spolu s Miroslavem Trucem pojednal i období humanismu a reformace.⁸ To vše jsem přelouskal ještě před tím, než se mi v ponurém roce 1973 podařilo dostat se na studium, nadchnout se pro pražskou univerzitu pozdního středověku a raného novověku a začít číst Šmahelovy studie znovu a jinak: jako mnohočetné inspirační podněty, které s přesahem přes jím právě zpracovávaná témata otevíraly neoraná badatelská pole, formulovaly nové otázky, rozšiřovaly obzor bádání o starších univerzitních dějinách. „Číst Šmahela“ se mi prostě stalo zvykem stejně jako číst Petráň nebo Havránka. Bylo jedno, o čem právě psali, vždy se z jejich textů bylo možno nejen poučit, nýbrž také nasměrovat k novým výzkumům.

Pokusme se tedy o stručný přehled životní a vědecké cesty Františka Šmahela s pohledem zaměřeným na jeho „univerzitní díla“. Zorientovat se v jeho monumentálním díle je dnes velmi „snadné“, tedy pokud má člověk trpělivost pročíst se dvěma sty padesáti stránkami jeho knižně vydané bibliografie.⁹ Samozřejmě s vědomím, že tato sahá jen do roku 2023, takže publikace posledních let v ní nejsou zahrnuty. Na podrobnější vhled do jeho života a bohatých vědeckých i přátelských vztahů oproti tomu bude třeba rezignovat. Projít jeho rozsáhlou pozůstalost v Archivu AV ČR je nad síly autora, který chce v šibeničním termínu jen naznačit význam Šmahelových prací o dějinách staroslavného učení pražského.

Jak víme z řady Šmahelových rozhlasových, televizních i tištěných životopisných vyprávění i z jeho pozdní autobiografie, přepracované v interview,¹⁰ pocházel ze středostavovské (obchodnické) rodiny z „horského městečka“ Trhová Kamenice na Chrudimsku.¹¹ Zápisný list přednášek z Filosoficko-historické fakulty UK z roku 1954 nás poučí, že jeho otec tehdy pracoval jako vedoucí ve znárodněném, kdysi rodinném obchodě. O dva roky později však byl tamtéž již jen obchodním příručím a historikova matka pracovnící v JZD.¹² Šmahel maturoval na gymnáziu v Chrudimi roku 1953 a i přes angažmá v ČSM a v MNV rodné obce ztratil šanci na studium v důsledku toho, že dva příbuzní byli odsouzeni pro „politické“ zločiny.¹³

Jediná možná cesta ke studiu proto adepta dějepisu vedla přes ostravský důl Jan Šverma, kam devatenáctiletý mladík nastoupil coby horník. František Šmahel o své jedenáctiměsíční hornické zkušenosti občas vyprávěl. Nestěžoval si na dřinu pod zemí, jen letmo zmínil, jaké měl štěstí, když jednou sletěl do hloubi neoznačené staré štolý, ale byl zachráněn spolupracovníky. Jindy vyprávěl o srážce podzemních vláček s uhlím, která ho jednak ohrozila

⁸ František KAVKA a kol., *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, zde František ŠMAHEL, *Husitská universita*, s. 44–76.

⁹ František ŠMAHEL, *Bibliografie vědeckých prací Františka Šmahela*, Praha 2023.

¹⁰ Pavlína RYCHTEROVÁ – Gábor KLANICZAY – Paweł KRAS – Walter POHL (eds.), *Times of upheaval: Four medievalists in twentieth-century Central Europe: Conversations with Jerzy Kloczowski, János M. Bak, František Šmahel, and Herwig Wolfram*, Budapest – New York 2019, zde s. 195–309. Srovnej recenzi Jiří PEŠEK, in: ČČH 120, 2022, s. 427–433.

¹¹ Tak své rodiště Šmahel charakterizoval ve *Vlastním životopise Františka Šmahela*, předloženém pro řízení k obhajobě disertace pro získání titulu CSc. v roce 1964. Srovnej Archiv Univerzity Karlovy (dále AUK), fond Filosofická fakulta UK, Seznam zapsaných přednášek, Studijní rok 1954–55, Řádní R–Ž, Šmahel František, a Studijní rok 1956–57, Řádní O–Ž, cizinci, mimořádní, Šmahel František.

¹² P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 210n. Srovnej též: AUK, fond Katalogy posluchačů, Filosoficko-historická fakulta UK, Seznam zapsaných přednášek, Studijní rok 1954–55, Řádní R–Ž, Šmahel František, a Studijní rok 1956–57, Řádní O–Ž, cizinci, mimořádní, Šmahel František.

¹³ *Vlastní životopis Františka Šmahela*.

na zdraví, jednak málem způsobila jeho vyšetřování pro sabotáž.¹⁴ Opakovaně se vracel k tématu hornické solidarity i k tomu, že byl v dobré a zkušenou rukou řízené brigádě. A že to byl šéf „úderky nositele řádu práce Veselovský“, kdo u správy podniku prosadil, aby nebyl na dole držen deset let, ale již po roce směl odejít studovat.¹⁵ Ale Šmahel nezamlčel ani výši tehdejších hornických mezd, která mu umožnila naspořit si na živobytí pro celé studium.

Počátkem zimního semestru 1954 se tedy František Šmahel zapsal na obor Historie na Filosoficko-historické fakultě UK. Dochované zápisové listy z pěti ročníků jeho studia nám dovolí podívat se, kdo ovlivňoval jeho odborné zrání.¹⁶ Dochovaný archivní materiál ukazuje, že to byla doba značných proměn: Šmahel si zapsal v prvním ročníku historii, ve třetím ročníku už studoval archivnictví, ve čtvrtém historii a obecné dějiny a konečně v pátém už opět historii.

Poněkud záhadou zůstává informace z jeho Curriculum vitae z roku 1995, kde uvedl, že studoval „historii, romanistiku a archivnictví“.¹⁷ Romanistiku by však tehdy musel absolvovat na Filologické fakultě UK, kde ovšem nebyl zapsán a nedochovaly se po něm žádné úřední stopy.¹⁸

Zůstaňme však u historie. Šmahel v rozhovoru s Rychterovou vzpomínal na své univerzitní učitele Václava Vojtíška, daleko více však na fascinující přednášku Josefa Macka a na zásadní význam Grausova semináře pro pochopení, co je to historická věda. Šmahel, nadšený a již ve studentských letech až nepředstavitelně sečtělý student, se velmi sblížil právě s Františkem Grausem. Napsal prvé anotace do Československého časopisu historického¹⁹ a ve čtvrtém ročníku byl dokonce přizván do Grausova doktorandského semináře o barbarských zákonících.²⁰

Přes to všechno byl pro medievistu Šmahela nejdůležitějším a nejčastěji zapisovaným učitelem historik obecných dějin novověku, docent a od roku 1957 profesor Josef Polišíenský. U něho absolvoval proseminář, řadu přednášek i diplomní seminář, kde mu Polišíenský zadal diplomní práci *Humanismus v době poděbradské*. S Polišíenským se Šmahel dostal i na archivní praktika, kde ochotní studenti prováděli rešerše k pramenům obecných dějin ve šlechtických archivech. A s ním podle vlastního tvrzení prodělal i svůj první akademický průšvih, když byl roku 1959 coby spoluautor Polišíenského údajně „revizionistického“

¹⁴ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 217.

¹⁵ *Vlastní životopis Františka Šmahela*.

¹⁶ Děkuji na tomto místě pracovníkům Archivu Univerzity Karlovy Marku Ďurčanskému a Miladě Sekyrkové za laskavé zpřístupnění materiálu a cenné rady při rešerši. Je třeba připomenout, že ve svazku za akademický rok 1955/56 se Šmahelův list nedochoval.

¹⁷ AUK, fond FF UK, zaměstnanecké spisy 1996–2000, č. k. 15, spis Františka Šmahela, CV z r. 1995 k udělení polovičního úvazku ze dne 23. června 1995 vedoucímu semináře českých středověkých dějin, dosud působícímu nehonoraně.

¹⁸ Slovy dr. Sekyrkové: „Na filologické fakultě nebyl zapsán ani jako řádný ani jako mimořádný student, ani není žádná diplomka.“ Dodejme, že francouzštinu si na filosoficko-historické fakultě zapsal jako obyčejný jazykový kurz roku 1957/58 a v rozhovoru s P. Rychterovou říká, že se francouzsky začal učit jako samouk v letním semestru 1956 s perspektivou krátkého výjezdu do Francie. Srovnej P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 221. To, že se před výjezdem „narychlo učil francouzštině na základě latiny“ opakuje i v článku: František ŠMAHEL, *Stalo se před padesáti lety. Vzpomínka na pobyt studentů v Paříži v roce 1956*, *Dějiny a současnost* 28/10, 2006, s. 24–25.

¹⁹ Nejpodstatnější bylo jeho upozornění na knihu dosud neznámého Francouze: Jacques LE GOFF, *Les intellectuels au Moyen Âge*, Paris 1957, zpráva F. Š., in: Československý časopis historický (dále ČSČH) 7, 1959, s. 173.

²⁰ Podle Seznamu zapsaných přednášek 1957/58 šlo o seminář z dějin raného kapitalismu.

článku *Studium historie ve V. Britannii, v Nizozemí a ve Francii* prof. Husou, jehož byl pomocnou vědeckou silou, prohlášen nespolehlivým pro místo asistenta na katedře českých dějin.²¹ Šmahelův po léta budovaný vztah s Polišínským aféra nezhoršila.²²

Na publikační osud Šmahelovy diplomní, u Polišínského roku 1959 obhájené práce o *Humanismu* pak tato aféra neměla žádný vliv.²³ Dvě studie z *Humanismu* vyšly časopi-secky již v letech 1959 a 1960. Jádru textu zároveň nadšeně doporučil Zdeněk Fiala, který Šmahela dobře znal z archivních proseminářů a výuky PVH, jako samostatnou publikaci do Rozprav ČSAV, a to evidentně již s cílem etablovat tuto studii jako kandidátskou disertaci.²⁴ Práce, kterou k tisku doporučil Rudolf Urbánek a František Kavka, vyšla s jistým zpožděním roku 1963.²⁵

Z tohoto stručného přehledu fakultních historiků, kteří tak či onak podpořili mladého, nadaného a vysoce nadstandardně pracovitého vědce, je vidět, že ho tehdejší (s divokým marxismem se pomalu rozcházející) elita oboru vzala na vědomí již během studia a poté v principu soustavně podporovala. Léta, kdy se diktátor Antonín Novotný intenzivně snažil získat zpět kontrolu nad „táním“ roku 1956 natěšenou společností, přesto nebyla idyla. Místo v Praze pro Šmahela zřejmě nebylo k dispozici.

Místo univerzitní kariéry tak roku 1958 šťastně oddaného a o rok později potomkem obdařeného vědce čekalo vyučování na základní škole v Litvínově (s bytem!). Zdá se však, že si Šmahel učitelství příliš neužil: přesto, že na fakultě absolvoval vojenskou přípravu a měl se tedy bez plné základní vojenské služby stát důstojníkem v záloze, strávil dva roky v kasárnách v šumavském Vimperku... ovšem jako hráč ligového házenkářského oddílu

²¹ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 228. Šmahel měl být spoluautorem studie: Josef POLIŠENSKÝ, *The Study of the History of the United Kingdom, the Netherlands, and France*. Ta ovšem nebyla Rychterovou v knize identifikována. Zřejmě se jednalo o studii, kterou Šmahel nezahrnul do své Bibliografie vědeckých prací: Josef POLIŠENSKÝ – František ŠMAHEL, *Studium historie ve V. Britannii, v Nizozemí a ve Francii*, Dějepis ve škole 4, 1957, s. 111–115. Tato práce je ovšem o dva roky starší než onen „skandál“, takže se nabízí buď vydavatelský skluz časopisu nebo oživení kauzy prostřednictvím článku: Josef A. POLIŠENSKÝ, *Archives in Czechoslovakia and the Study of World History*, *Historica* 1, 1959, s. 267–277, kde ovšem Šmahel není uveden jako spoluautor. Děkuji za pomoc Vojtěchu Szajkó a Zdenku Hojdomi.

²² Polišínský ve svých pamětech *Historik v měnícím se světě*, Praha 2001, tuto kauzu nezmiňuje. Šmahela zmiňuje jen na s. 236: „Mákovy práce jsem snášel velmi špatně, ale husitství jsem mu raději ‚vyklidil‘. Přitom jsem nabádal Františka Šmahela, aby si všímal renesance, pronikající na husitskou půdu, a František Šmahel téma zpracovával velice dobře. Rozhodně líp než Macek...“ V *Bibliografii vědeckých prací*, s. 33, Šmahel uvádí své neuvedené spoluautorství rozsáhlé práce: Josef POLIŠENSKÝ, *Otázky studia obecných dějin*, I, *Prameny k obecným dějinám v českých archivech a knihovnách* (AUC – *Historica* 4), Praha 1957. Polišínský pomáhal Šmahelovi i v 60. letech, kdy mladý otec rodiny potřeboval vedlejší výdělek, zadáním anonymizovaného, ale dobře honorovaného redigování publikace *El Renacimiento. Enciclopedia popular*, určené pro Kubu i další latinskoamerické státy.

²³ Šmahel obhájil práci jako diplomní a získal titul „prom. hist.“. V Curriculum vitae nicméně roku 1995 uvádí, že tehdy získal titul PhDr. Tento titul nebyl v 50. letech udělován, ale po jeho znovuzavedení bylo možno nechat si příslušné práce uznat jako rigorózní.

²⁴ Při podání žádosti o připuštění ke kandidátským zkouškám z 25. listopadu 1962 Šmahel v podkladu citoval z Fialova posudku: „[...] jde o prvý vážnější pokus o uchopení problematiky z hlediska marxistického historika [...] Šmahelova práce dosahuje a někdy i přesahuje úroveň běžných prací kandidátských [...]“. Srovnej AUK, fond FF UK 1882–1966 (1970), disertace FF UK, č. 208.

²⁵ František ŠMAHEL, *Základní problematika renesance a humanismu*, ČSČH 7, 1959, s. 142–164; TÝŽ, *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, Acta Universitatis Carolinae – *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* (dále AUC-HUCP) 1, 1960, s. 55–90; TÝŽ, *Humanismus v době poděbradské*, Rozpravy ČSAV, ř. SV, 73/6, Praha 1963.

Dukla. Po návratu se mu pak k prvému září 1961 podařilo přejít na pozici ředitele litvínovského muzea.²⁶ Vydržel v té funkci do konce roku 1963.

Za této jeho „ředitelské doby“ se odehrály dvě podstatné události. Jednak se tu Šmahel stal nejen poslancem MNV Litvínova, ale i vstoupil do KSČ a otevřel si tím dveře k získání titulu CSc. a zároveň do „oficiálních“ pracovišť.²⁷ Za druhé byl přizván prof. Františkem Kavkou, tehdy mj. ředitelem Ústavu dějin UK, k účasti na přípravě *Stručných dějin Univerzity Karlovy*.²⁸ Stalo se tak zřejmě hned po návratu z vojny, protože již roku 1963 Šmahel spolu s Miroslavem Trucem otiskl v HUCPu nově napsanou, o velký výzkum opřenou zásadní studii o pohusitské univerzitě.

Platformu právě založeného časopisu mu však Kavka, který mladého vědce znal již z prosemináře i ze svých přednášek, otevřel již dříve: Šmahel již od prvního čísla časopisu v něm publikoval své studie a recenze.²⁹ Na cestě ke kapitolám v první moderní syntéze dějin UK Šmahel napsal řadu závažných přípravných studií.³⁰ Dlouhodobě snad nejinspirativnější pro další bádání nad historií utrakvistické univerzity byla hutná, spolu s Miroslavem Trucem napsaná, v jádře historicko-statistická analýza studentstva, učitelstva, frekvence pražské univerzity let 1433–1622.³¹ Pojednala též o postavení pražské univerzity v síti evropských akademií a o studijních cestách mládeže z českých zemí do zahraničí.

Šmahelova kandidátská disertace, předložená v tištěné podobě při zahájení aspirantury už 25. listopadu 1962, přijatá k obhajobě 20. října 1964 a obhájená 11. března 1965 na Filozofické fakultě UK, stojí přinejmenším za zmínku.³² Nejen proto, že v *Humanismu v době poděbradské* nalezneme mj. i velmi zdrženlivou, resp. skeptickou kapitolu o humanismu na univerzitě (s. 27–37), kde autor našel nanejvýše „*prvky humanistické stylistiky*“ v některých univerzitních promluvách. Podíl univerzitních studií byl a zejména původně měl být ještě daleko větší. Jádrem konvolutu, předloženého ke „kumulativní“ obhajobě, byl tedy sešit Rozprav ČSAV z roku 1963 plus separát studie *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy* z roku 1961.³³ V žádosti o připuštění ke kandidátským zkouškám pak Šmahel navrhuje předložit další studii, totiž *Počátky humanismu na pražské univerzitě*

²⁶ Přehled Šmahelových zaměstnání podává protokolární tabulka *Průběh předchozích zaměstnání u zaměstnance*, která je v AUK, fond FF UK, zaměstnanecké spisy 1996–2000, č. k. 15, v osobním spisu F. Šmahela součástí podkladů pro udělení půlúvazku na FF UK v roce 1995. Její přesně datované údaje o zaměstnaneckých poměrech se v detailech liší od hrubších údajů současně odevzdaného Šmahelova Curriculum Vitae.

²⁷ „Udělal jsem hrubou chybu a, jak se později ukázalo, jsem těžce zaplatil za moje krátké členství v Komunistické straně Československa,“ řekl o tom Šmahel roku 2019. Srovnej: P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 234. Zde bych si dovolil s velkým historikem nesouhlasit. Bez tohoto kroku by v době, kdy bylo členství v KSČ prakticky absolutní a v optimistických 60. letech také celospolečensky akceptovanou podmínkou získání místa ve vědecké instituci, nikdy nedostal možnost v tak velkém rozsahu realizovat svoji mimořádnou kompetenci.

²⁸ Viz pozn. 8.

²⁹ Je zajímavé, že Kavka ve svých pamětech věnuje Šmahelovi pouhou zmínku. Srovnej: František KAVKA, *Ohlédnutí za padesáti lety ve službě českému dějepiscectví*, Praha 2002, s. 53, kde v kontextu s přípravou *Stručných dějin UK*, které měly být předstupněm pro mnohosvazkové dějiny UK, říká: „Šťastnou ruku jsem měl v nových spolupracovnících (Jan Havránek, František Šmahel) pro rozsáhlejší zpracování.“

³⁰ Srovnej zejména: František ŠMAHEL, *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy*, AUC-HUCP 2/1, 1961, s. 59–85.

³¹ František ŠMAHEL – Miroslav TRUC, *Studie k dějinám University Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 3–59.

³² Srovnej: AUK, fond FF UK 1882–1966 (1970), disertace FF UK, č. 208.

³³ F. ŠMAHEL, *Knihovní katalogy*, I. c.

v době poděbradské z roku 1960 a *Knihovna Jana z Rabštejna* z roku 1958,³⁴ jakož dále rukopisy nepublikovaných prací: *Mistr Václav z Chrudimě, Přednášky na pražské universitě v letech 1433/86* a *Cena rukopisných knih v Čechách do roku 1500*. Z těchto tří rukopisů byla nejprve zveřejněna studie o cenách knih,³⁵ poté s ohromným časovým odstupem článek o knihovně Václava z Chrudimě.³⁶ Práce o přednáškách v letech 1433–1486 se však ve Šmahelově bibliografii nedá identifikovat.

Definitivní – dochovaná – disertace ovšem obsahovala soubor studií podstatně se odlišující od návrhu. Jádrem zůstal *Humanismus* z roku 1963, doprovazený separátem *Knihovních katalogů*. V souboru zůstala i práce o cenách rukopisných knih. Ostatní texty byly nahrazeny rukopisy aktuálních studií: *Problematika bádání o mírových návrzích krále Jiřího* a *Několik poznámek k dataci projektu mírové mise Krále Jiřího*. Ani tyto texty nebyly vydány tiskem v této době, nýbrž v jiné podobě až o půl století později.³⁷ Je třeba zmínit, že oponentský posudek Františka Kavky byl jednoznačně pozitivní, druhý oponent, Josef Macek, vyjádřil v úvodu nespokojenost, že k obhajobě byl předložen konvolut prací, a ne pouze samotný *Humanismus*, který následně (polemicky) vysoce ocenil s tím, že Šmahel v této „jedné z našich prvních marxistických prací o středověké kultuře [...] vytvořil své pojetí marxistických kulturních dějin“.³⁸ Možná byl jeho postoj podmíněn i tím, že ostatní – mladší – texty konvolutu byly ve srovnání s nadšeně marxistickým *Humanismem* podstatně „pozitivističtější“. K tématu kandidátské zkoušky připomeňme ještě, že připojená akta obsahují i úplnou Šmahelovu bibliografii do roku 1964. Třicetiletý historik v ní vykazoval (samozřejmě včetně recenzí, zpráv a početné drobné publicistiky) celkem 145 položek.³⁹

V roce 1964 se Šmahelovi zdařil přechod do Historického ústavu ČSAV.⁴⁰ Jeho ředitel, „hvězda“ marxistického výzkumu husitství Josef Macek, právě opouštěl husitskou tematiku směrem k pozdějšímu období a k evropské renesanci. Povolal proto k pokračování prací na ideologicky zásadní tematice husitství mladého, ověřeně kompetentního a výkonného badatele.⁴¹ Ten se samozřejmě musel napříště komplexně věnovat husitství, tedy také politicko-vojenské, hospodářsko-sociální atd. tematice, ale díky své těžko představitelné výkonnosti si dokázal podržet a do popředí pozornosti posunout právě intelektuální segment tématu,

³⁴ František ŠMAHEL, *Knihovna Jana z Rabštejna*, Zápisky katedry čsl. dějin a archivního studia 3/3–4, 1958, s. 93–113.

³⁵ František ŠMAHEL, *Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500*, Sborník historický 14, 1966, s. 5–48.

³⁶ František ŠMAHEL, *Hledej v knihovně Rečkovy koleje! Průhled do studovny mistra Václava z Chrudimě*, in: Julie Černá – Barbora Kocánová – Pavel Nývlt (edd.), *Zahrada slov: ad honorem Zuzana Silagiová*, Praha 2019, s. 207–220.

³⁷ František ŠMAHEL, *Antonio Marini z Grenoblu a jeho „Memorandum“ o nutnosti protiturecké aliance*, in: Pavel Soukup – Jaroslav Svátek a kolektiv, *Křížové výpravy v pozdním středověku. Kapitoly z dějin náboženských konfliktů*, Praha 2010, s. 171–190.

³⁸ Oba posudky in: AUK, fond FF UK 1882–1966 (1970), disertace FF UK, č. 208.

³⁹ Tamtéž. Zde je na místě podstatné vysvětlení: na rozdíl od dnešní situace, kdy kritické recenze, zprávy o zahraniční literatuře ani drobná odborná publicistika nejsou hodnoceny jako relevantní výkony vědce a především většina odborných, rozsáhlých i drobných textů není v časopisech honorována, v období do počátku 90. let byli autoři motivováni nejen – v případě zahraniční literatury jinak těžko dostupnými – recenzními exempláři, ale i ne snad velkými, leč zejména pro mladé otce rodin nezanedbatelnými honoráři.

⁴⁰ Šmahel k tomuto kroku ve vzpomínkách podotkl, že mu vstup do Historického ústavu poskytl existenční jistotu, za což byl vděčný. Srovnej: P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 303.

⁴¹ V zatím jediné, pramenně faktografické Mackově biografii: Bohumil JIROUŠEK, *Josef Macek. Mezi historií a politikou*, Praha 2004, se k otázkám jeho koncepce výzkumů Historického ústavu v 60. letech nic nedočteme. Šmahelovo jméno se tu neobjevuje. Je však možno konstatovat, že Mackův posudek na Šmahelovu kandidátskou disertaci byl sice místy polemický, celkově však kladný až euforický.

tedy pražskou univerzitu. Odrazem jeho setrávajícího zájmu a zejména obecného uznání jeho kompetence v oblasti kulturní tematiky se roku 1965 stalo jeho korespondující členství v *Bibliographie internationale de l'Humanisme et de la Renaissance*.

Impuls k tomu, zabývat se intenzivně velkými osobnostmi husitské epochy, přišel ovšem zřejmě služební cestou v kontextu s 550. výročím Husova a o rok později Jeronýmova procesu v Kostnici. Josef Macek se zároveň nadchl pro formát melantrišské Knižnice pokrokových osobností naší minulosti. Šmahelovi zadal napsat Jeronýma. Problémem byl zřejmě poměrně krátký termín, který mladý historik, postavou revolučního intelektuála fascinovaný od gymnaziálních dob, dostal na sepsání Jeronýmovy biografie pro širší čtenářský okruh.⁴² Šmahel z toho profitoval v tom smyslu, že v tomto kontextu mohl vyjet na výzkum do některých zahraničních knihoven. Nicméně sám řekl, že jeho vůdčím principem bylo „*non nova, sed novè*“. Na důkladný pramenný výzkum nestačil čas, podstatnější tedy bylo podívat se na tuto postavu a její aktivity, související s Dekretem kutnohorským a zásadní proměnou univerzity, prizmatem současně prováděného výzkumu pražského předhusitského studentstva, nerespektovat výkladové tradice a klást si nové otázky.

Kniha o Jeronýmu Pražském, první dílo Šmahelovy série biografií velkých osobností husitské epochy, vyšla roku 1966 jako „populární“, tedy bez poznámkového aparátu, jen se seznamem doporučené literatury a s bohatými textovými přílohami.⁴³ Doprovázela ji důkladná časopisecká studie, mapující stav bádání o Jeronýmovi.⁴⁴ V Epilogu knihy (s. 192) nechal dvaatřicetiletý Šmahel problesknout, že jeho text sice pojednává o dávném „revolučním intelektuálovi“, ale že jde o líčení velmi aktuální: „*Celý jeho život byl naplněn činorodostí a cílevědomou aktivitou. Byl vlastencem a ideologem českého mesianismu, přitom však jako málokdo jiný z jeho současníků rozšířil české obzory. Stal se mučedníkem, aniž přestal být člověkem, stal se revolucionářem, aniž přestal být učencem.*“ A zřejmě s vědomím toho, jaký další výzkum právě ukončil a odevzdal do tisku, Šmahel pokračoval: „*Teprve další sociologické průzkumy předhusitské společnosti snad konkrétněji prokáží, jak poměrně malá skupina vzdělců spjala svůj osud s revolučním hnutím.*“

Skupina biografií měla ohromný úspěch. Po Jeronýmovi následovaly s malými odstupy dvě další biografie klíčových osobností husitského věku: nejprve vyšla maďarskému publiku určená kniha o Jiřím z Poděbrad,⁴⁵ poté a zejména přišla roku 1969 biografie Jana Žižky. Pětatřicetiletý Šmahel v ní nutně musel vstoupit do „konfrontace“ s Františkem Palackým, W. W. Tomkem, samozřejmě s Josefem Pekařem, ale také s Emanuelem Chalupným, Rudolfem Urbánkem a posléze s Josefem Mackem a F. G. Heymannem. Na pouhých 183 stránkách výkladového textu (doprovozeného výkladovými poznámkami, přílohami, komentářem, bibliografií atd.) dokázal jednak načrtnout své pojetí slepého vojevůdce, jednak základní linie svého pohledu na celé husitství. Svým způsobem tato kniha reagovala i na šok ruskými tanky udušeného vzepětí Pražského jara. Připomeňme jen závěr

⁴² Srovnej: F. ŠMAHEL, *Život a dílo Jeronýma Pražského*, s. 11.

⁴³ Kniha obdržela výroční cenu nakladatelství Melantrich. Biografie vzbudila ohromný recenzní ohlas. Je zajímavé, že o ní referoval denní tisk, religiousní časopisy včetně Hlasu pravoslavi, z historických periodik však jen Časopis Matice Moravské (Jaroslav Mezník) a Sborník prací FF Brněnské univerzity (Jana Nechutová).

⁴⁴ František ŠMAHEL, *M. Hieronimus von Prag. Forschung ohne Probleme und Perspektive?*, *Historica* 13, 1966, s. 81–111.

⁴⁵ František ŠMAHEL, *Podjebrad György*, Budapest 1967. Tato práce nikdy nevyšla česky. Když jsem se před rokem autora otázel, proč se k ní nikdy nevrátil, odvětil, že se ztratil její český rukopis, takže by knihu musel nechat zpětně přeložit z maďarštiny... A tak skvělá zase nebyla, aby se mu to vyplatilo.

Šmahelova textu: „*Revoluce totiž nepotřebuje jen oddané a statečné vojáky slepě plnící dané úkoly. Mudrcům a kritikům vojáci zavírají dveře, neboť se bojí nahlédnout do zrcadla svých vlastních činů.*“⁴⁶ Připomeňme, že Žižka byla jediná (!) kniha ze záplavy průkopnických Šmahelových publikací „dlouhých“ 60. let, která byla alespoň anotována v ČSČH.⁴⁷

V roce 1969 Šmahel neplánovaně přidal k trojici „husitských“ biografii i širokou veřejnost oslovující svazeček o Husovi, jeho při a smrti v plamenech.⁴⁸ Krátce po Palachově činu byl totiž osloven Jaromírem Hořcem, redaktorem edice Magnet v armádním nakladatelství Naše vojsko, určené pro detektivky a špionážní příběhy. Ten v temné dějinné situaci spatřoval paralelu obou historických událostí. Šmahel obratem odpověděl věcnou, ale emotivní a s dobovou situací srozumitelně rezonující drobnou, nákladem 55 000 exemplářů vydanou knížkou, která došla zaslouženého čtenářského přijetí.⁴⁹

V kontextu našeho zájmu o Šmahelův vklad do historiografie pražské univerzity je však vědecky podstatnější než čtveřice slavných biografii ona již v Epilogu Jeronýma anoncovaná, v roce 1967 pak publikovaná rozsáhlá (knižní) studie o pražském univerzitním studentstvu ve dvaceti letech 1399–1419.⁵⁰ Analytická, opět statisticko-sociologická práce, chronologicky předsunutá před počátek vlastně obdobně koncipované analýzy pro pohusitské období z roku 1963, umožnila autorovi zjednat si komplexní obraz proměn studentstva v dramatickém dvaceti letech, předcházejícím době husitské revoluce. Připomeňme jen, že pro roky vrcholného husitství (1419–1433) nemáme prameny, které by umožnily jasně ověřit, zda a do jaké míry univerzita prakticky udržela svoji existenci v nejrušnějších revolučních a válečných letech. Šmahel byl – a to ukazují i pozdější studie – ke kontinuitě výuky a snad i fyzické přítomnosti většiny mistrů v pražských kolejích v Praze pro tuto dobu výrazně skeptický.

Při četbě Šmahelovy práce opět zjišťujeme, že autor v roce 1967 (nebo už o něco dříve?) vnímal aktuální političnost svého mediaeválního zkoumání: „*Více než 700 let je evropskému akademickému studentstvu normativně určována úloha pasivního komponentu ve společenské struktuře a ve společenském dění. Více než 700 let studentstvo tuto roli odmítá. Překročí-li tento latentní rozpor meze své normalnosti, vymkne se studentstvo určené roli a změní-li přisouzenou mu staticčnost v dynamiku hnutí, bývá to pro historika zpravidla symptomem širšího společenského pohybu.*“⁵¹

Šmahel rozdělil práci, kterou snad můžeme považovat za koncepčně nejdůležitější z celé první fáze jeho na univerzitu orientované produkce, do čtyř kapitol. V první z nich sociologicky charakterizoval středověké univerzitní studentstvo jako stabilní, do sebe uzavřenou, neformální, a přece hierarchickou smíšenou skupinu s nejasně definovaným postavením v rámci třídní společnosti. Rozlišoval přitom stabilitu studentstva od jeho vnitřní mobility. Do studentstva přitom počítal jen negraduované posluchače, k nimž připočetl i bakaláře

⁴⁶ F. ŠMAHEL, *Jan Žižka z Trocnova*, s. 193.

⁴⁷ Jiří SPĚVÁČEK, ČSČH 18, 1970, s. 474–475.

⁴⁸ František ŠMAHEL, *Hranice pravdy*, Praha 1969.

⁴⁹ Srovnej k tomu P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 263.

⁵⁰ František ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo v předrevolučním období 1399–1419. Statistickosociologická studie*, Rozpravy ČSAV, SV, č. 77/3, Praha 1967. Mezinárodní publikum autor s výsledky svých výzkumů seznámil nejen hutným německým resumé (s. 86–91), ale doprovodil studii i samostatnou velkou francouzskou studií, podrobně sledující vrcholná léta studentského hnutí v Praze 1408–1412: František ŠMAHEL, *Le mouvement des étudiants à Prague dans les années 1408–1412*, *Historica* 14, 1967, s. 33–75.

⁵¹ F. ŠMAHEL, *Pražské univerzitní studentstvo*, s. 3.

svobodných umění, nikoliv však ty studiosy, kteří s touto výbavou začínali studovat na některé vyšší fakultě. Druhá kapitola sledovala frekvenci pražské univerzity, resp. obou univerzit ve zkoumaném období. Zde se postavil proti literaturou tradované představě o nárůstu studentstva *nationis bohemicae* a doložil jeho stagnaci či dokonce početní pokles.

Třetí kapitola se věnovala sociální stratifikaci pražského studentstva. Šmahel tu proti všem „třídním předpokladům“ doložil, že chudí studenti byli nejméně zastoupeni právě mezi příslušníky *nationis bohemicae* a varoval před nebezpečím absolutizace ekonomicko-sociálních faktorů v dějepisných analýzách. Poslední kapitola se soustředila na pražskou secesi roku 1409. Šmahel v jejím rámci (v dialogu se studiemi Zdeňka Fialy a Františka Kavky) nově pojednal o vnitrouniverzitních příčinách vydání Dekretu kutnohorského. Zdůraznil, že se konflikt mezi univerzitními národy odehrál především na úrovni učitelů a že se týkal i juristické univerzity. S oporou v prosopografické analýze ukázal, že učitelé i studenti podílející se na secesi, odešli především do Lipska, Erfurtu a Vídně, určil rozsah tohoto exodu na ohromujících sedm až osm set osob, tedy na více než dvě třetiny tehdejší pražské univerzitní obce a vysvětlil, jaké měl jejich odchod následky nejen pro univerzitu, nýbrž i pro město Prahu.

Již v poznámkovém aparátu *Pražského univerzitního studentstva* nalezneme odkaz na další Šmahelovu zásadní práci (zde uvedenou s předběžným názvem a roku 1967 datovanou k roku 1968!, v angličtině pak časopisecky, ale v podstatě v plném rozsahu reálně vyšlou s datací 1969 a knižně česky vydanou roku 1971),⁵² poslední jeho velké dílo „dlouhých let šedesátých“: *Idea národa v husitských Čechách*.⁵³ Je evidentní, že tato zásadní práce vznikala již paralelně s biografiemi a právě zmíněnou velkou prosopografickou analýzou, tedy již po polovině 60. let. Proč zde tuto důkladně dokumentovanou a promyšlenou knihu o zrození českého středověkého nacionalismu (podřízeného primátu víry)⁵⁴ zmiňují? Protože nás opět vede k pražské univerzitě: „Na počátku 15. století vycházel tento ideologizovaný nacionalismus z úzké skupiny českých universitních mistrů, kteří stáli v pozadí Dekretu kutnohorského. Z této doby se také datují dva nejvýznamnější teoretické podněty, jimiž husitství anticipovalo moderní nacionalismus. Mistr Jeroným Pražský zbavil kategorii ‚národa‘ její předchozí stavovské výlučnosti a začlenil do ní všechny jednotlivce jazykově českého původu, jeho přítel Jan z Jesenic pak postuloval pro tuto jazykem a původem vymezenou kolektivitu přirozenoprávní speciální prerogativy.“

Dramatický závěr 60. let samozřejmě zasáhl do Šmahelovy dějepisecké dráhy. Neangažoval se politicky, zůstal na bázi oboru, ale i to nebylo málo. Stačí připomenout, že byl členem redakce časopisu *Dějiny a současnost*, kde také pilně publikoval. V rámci Historického ústavu předsedal odborové organizaci a zaměřoval se na praktické denní problémy. K jeho pracovním povinnostem v těchto letech přibýlo editorství nově založené revue *Mediaevalia Bohemica*. Nešlo o běžný časopis, jeho čtyři čísla, vydaná v letech 1969–1972 přinášela akta významných mezinárodních symposií, organizovaných Historickým ústavem. Organizátorem, redaktorem i editorem svazků byl právě Šmahel. Je příznačné, že s ohledem na toto vytížení sám v „jeho MB“ nepublikoval nic. To je zásadní rozdíl od jím později

⁵² František ŠMAHEL, *The Idea of the „Nation“ in Hussite Bohemia. An Analytical Study on the Ideological and Political Aspects of the National Question in Hussite Bohemia from the End of the 14th Century to the Eighties of the 15th Century*, *Historica* 16, 1969, s. 143–247; 17, 1969, s. 93–197.

⁵³ František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, České Budějovice 1971.

⁵⁴ F. ŠMAHEL, *Idea národa*, s. 185.

vydáváných a spoluvydáváných časopisů (Husitský Tábor, Český časopis historický, *Studia Mediaevalia Bohemica*), kde Šmahel jako šéfredaktor do každého čísla přispěl ne-li článkem, pak recenzemi a anotacemi.

Nespala ale ani vlastní vědecká práce: Šmahel se (s úředním požehnáním) pustil do systematického výzkumu pramenů k životu a zejména dílu Jeronýma Pražského.⁵⁵ Jestliže jemu jmenovitě připsaných textů bylo jen nevelké množství, rozhodl se v dalším kroku prozkoumat všechny anonymně dochované traktáty *De universalibus*. Šmahel na tuto dobu vzpomínal s tím, že si předsevzal shromáždit ve fotokopiích veškeré relevantní texty k pražskému sporu o universalie a s ohromnou podporou vedoucích rukopisných oddělení Národní knihovny, knihovny Národního muzea a knihovny Metropolitní kapituly se mu to opravdu podařilo. Získal tak pramennou oporu pro řadu významných soupisových a materiálových děl, která pak vyšla tiskem v zahraničí v době jeho „tramvajáctví“.⁵⁶

Druhým úkolem, který Šmahel plnil v době, kdy se Josef Macek, zbaven všech členství a pozic, musel roku 1970 vzdát i vedení Historického ústavu, který byl určen ke zrušení, resp. nahrazení nově konstituovaným Ústavem československých a světových dějin, bylo sepsání kapitol o době předhusitské a husitské do *Přehledu dějin Československa*. Ten připravoval pražský HÚ spolu se svým bratislavským protějškem.⁵⁷ Prozatímním ředitelem „nového“ ústavu se od března 1970 stal staromarxista, prof. Oldřich Říha. Ten vedení oddělení starších dějin svěřil bezpartijnímu Josefu Janáčkovi, který mladého, roku 1970 ze strany vyškrtnutého kolegu držel v příštích letech v ústavu s tím, že Šmahel nejen coby jediný relevantní odborník na husitství píše příslušné pasáže, ale především že prakticky rediguje celý první svazek této „oficiální“ syntézy.

I tato přechodná doba, kdy Šmahel jako tolik jiných „vyškrtnutých“ žil na ročních, posléze kvartálních pracovních smlouvách, však skončila krátce po dokončení prvního dílu *Přehledu dějin Československa*: Říha v létě 1974 zemřel a jeho zástupce, resp. (zatím jen) interimní ředitel Jaroslav Purš oznámil Šmahelovi těsně před Vánoci 1974, že jeho smlouva nebude na stranický pokyn shora prodloužena.⁵⁸ Pro čtyřicetiletého vědce, který měl doma těžce nemocnou manželku a dvě děti, nepřipadal přechod do nějaké špatně placené a ubíjející pomocné knihovnické či podobné práce v úvahu. Udělal proto rázný krok a 6. ledna

⁵⁵ O tom, že Jeronýma dostal jako pracovní úkol, se Šmahel zmínil v životopisu, který předložil před kádrovými prověrkami 11. května 1970. *Životopis Františka Šmahela* s tímto datem je dochován in: Archiv bezpečnostních složek Praha, sign. KR 793675 MV, Šmahel František (17. 8. 1934), s. 23–25. Děkuji Antonínu Kostlánovi za pomoc v této věci.

⁵⁶ František ŠMAHEL, *Prolegomena zum Prager Universalienstreit: Zwischenbilanz einer Quellenanalyse*, in: Les universités à la fin du Moyen Âge. Actes du Congrès international de Louvain 26–30 mai 1975, édités par Jacques Paquet et Jozef Ijsewijn, Leuven/Louvain, Institut d'études médiévales 1978, s. 242–255; TÝŽ, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980. Tematicky sem přirozeně patří i o celá desetiletí později realizovaná, rozsáhlým úvodem vypravená edice: František ŠMAHEL – Gabriel SILAGI (edd.), *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, polemica, epistulae*, Turnhout 2010.

⁵⁷ Šmahel pro syntézu podle údaje v jeho bibliografii napsal kapitoly *České země v době husitské (1419–1471)*, s. 419–520, a *Česká kultura v jagellonském období*, s. 544–560. V knize samé bylo však pouze specifikováno, že tým pod vedením Josefa Janáčka (Jaroslav Eršil, Jiří Spěváček, František Šmahel, Dušan Třeštík) je autorem hlav III, V, VII, IX, X. Srovnej Jaroslav PURŠ – Miroslav KROPILÁK a kol., *Přehled dějin Československa*, Praha 1980. Spravedlivě rozkacený Šmahel zanesl v roce 2023 tuto knihu do své bibliografie nikoliv pod jmény oficiálních editorů, nýbrž s údajem o reálných hlavních redaktorech svazku: Oldřich Říha, Josef Janáček, Richard Marsina.

⁵⁸ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 268.

1975 podepsal s Dopravním podnikem elektrické dráhy Praha smlouvu na místo řidiče tramvaje. Po dvouměsíčním výcviku vyjel v březnu na svou první trať.

Šmahelova osobní situace v těchto letech byla zoufalá. V životopisném interview s Pavlínou Rychterovou hovořil o tom, že od roku 1972 v podstatě nesměl publikovat.⁵⁹ To se netýkalo jen studií a knih, ale i recenzí a zpráv. Jejich řada končí roku 1972, v roce 1973 to již byla jediná recenze v Archivním časopise, poté nic. Ve stresu provázeném psychickou zátěží pak už Šmahel ani nedokázal psát. Vzpomínal později, že zvládal v podstatě „jen“ soustavně sledovat odbornou produkci.⁶⁰

Je to svým způsobem absurdní, ale nový klid na práci získal František Šmahel právě jako, mimochodem výborný a zodpovědný, řidič tramvaje. V namnoze nevelkých časových oknech, která mu zbývala při této značně vyčerpávající práci, se nesmírně disciplinovaný badatel dokázal soustředit nejprve na dokončení soupisových prací k pražskému, resp. evropskému sporu o universalie. Zároveň jeho případ – přechod čelného evropského mediévisty s nedávno široce založenou sítí respektuplných přátelských kontaktů z vědeckého ústavu na sedadlo řidiče tramvaje – aktivoval především polskou, ale i západoevropskou odbornou solidaritu a Šmahel obdržel nabídky, aby zajímavé výsledky svých výzkumů publikoval v prestižních zahraničních žurnálech.

Záhy na to – a zde hovoříme o nejtemnější nebo snad nejvíce beznadějně době normalizace, kdy česká zapuzená inteligence teprve hledala alespoň nějakou sociální stabilitu, poté vnitřní sílu a následně cesty k intelektuálnímu odporu – začal Šmahel snad od svého druhého tramvajáckého roku už opět psát. Navíc pro pouhého tramvajáka neplatila tak přísná omezení v cestování, jako pro zaměstnance vědeckých ústavů a Šmahel mohl od konce roku 1975 vyjíždět – zatím především do Polska.⁶¹ Samozřejmě především na kongresy a mezinárodní konference. Od roku 1977, kdy na něj František Kavka přenesl členství v noblesní International Commission for the History of Universities, se tak rozeběhla pozoruhodná série zajímavých pramenných publikací především k pražské univerzitě a problematice universalí.⁶²

Je zajímavé, že vystoupení Charty 77 a následující komunistické běsnění přineslo konec „mrtvolné fáze“ a počátek stále silnějších aktivit jak disentu (rozjezd celé řady podzemních edicí), tak v oblasti šedé zóny, kde lidé začali testovat meze toho, co „bolševik“ snese. Šmahel měl celou řadu přátel a příznivců, kteří se pokoušeli „vrátit ho publikačně do hry.“ Zlom a počátek opatrného návratu Františka Šmahela na domácí publikační scénu tak přišel „už“ v roce 1978, kdy se mu pro recenze, později články otevřely stránky Husitského Tábora, časopisu, který pak v 80. letech učinil Šmahel svou respektovanou platformou. V témže

⁵⁹ Šmahelova bibliografie obsahuje za léta 1971–1972 celkem čtyři studie, podle jeho slov do tisku přijaté již dříve, poté následuje pauza až do roku 1977. Naší tematiky se týká: *Středověká scholastika jako způsob středověkého myšlení*, in: *Kultura středověku. Několik pohledů do středověké kultury*, Praha 1972, s. 86–120.

⁶⁰ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 269.

⁶¹ Tamtéž, s. 270–273.

⁶² František ŠMAHEL, *Ein unbekanntes Prager Quodlibet von ca. 1400 des Magisters Johann Arsen von Langenfeld*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 33, 1977, s. 199–215; též, *Polonica ausserhalb des „Verzeichnisses der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500“*, *Studia Mediewistyczne* 17, 1977, s. 159–182; též, *Ein Disputationsbehelf aus der Blütezeit des Prager Universalienstreites: Argumenta de universalibus realibus magistri Stephani Palecz*, *Studia Mediewistyczne* 19/2, 1978, s. 165–173; též, *Prolegomena zum Prager Universalienstreit*.

roce mu evangelická fakulta otevřela svoji publikační bázi a Šmahel mohl zveřejnit bezmála knižní práci o pražském povstání roku 1483, který pojal jako epilog husitské revoluce.⁶³

Dalším průlomem se stala Šmahelova veřejná přednáška 7. listopadu 1979 v Historickém klubu, tehdy zasedajícím v budově Národního muzea. Bohužel téhož dne nečekaně zemřela historikova manželka a před otcem dvou dětí ve školním věku se otevřelo nové pracovní pole a s ním i nutnost hledat práci bez „šejdrů“, čili dvojsměn nebo bez nočních směn. Pro stranické funkcionáře, rozhodující o kádrových otázkách, zůstával však zatím Šmahel persona non grata. Naštěstí právě v této době se Miloši Drdovi a Rudolfu Teclovi z muzea v Táboře, jehož expozici o husitské revoluci mimochodem počátkem 70. let koncipoval právě František Šmahel, podařilo zlomit odpor nadřízených regionálních stranických funkcionářů a z „tramvajáka“ se k 1. únoru 1980 opět mohl stát „historik“, nadto s povinností pracovat tři dny v týdnu v Praze a jen dva v muzeu: „aby příliš neovlivňoval“ spolupracovníky.⁶⁴

Osmdesátá léta rozhodně – i přes postupné uvolňování politicko-policejního tlaku – nebyla žádná idyla. Odrazilo se to i ve skutečnosti, že ihned po Šmahelově nástupu do tábořského muzea se o něj začala intenzivně zajímat Státní bezpečnost. Nad jeho pracovní stůl v muzejní knihovně (zde trávil i své tábořské večery a také nocoval) bylo – ovšem nikoliv utajeně před pracovníky muzea – instalováno odposlechové zařízení. Státní bezpečnost začala o Šmahelovi na jedné straně shromažďovat – občas fantasmagorické – informace,⁶⁵ zároveň se však také pokusila získat ho pro sebe jako spolupracovníka. Byl na něj založen spis „kandidáta tajné spolupráce“ a policie ho předvolávala k rozhovorům o historických domácích i zahraničních.⁶⁶ Šmahel s policisty ochotně rozprávěl o historiografické práci jednotlivých historiků, o významu jejich děl, stejně jako o mezinárodních institucích a kongresech, ale odmítal sdělit cokoliv dalšího a zejména cokoliv podepsat. To posléze vedlo k zastavení jeho spisu.

I přes únavnou existenci mezi Tábořem a Prahou sledujeme od počátku 80. let novou vlnu až explozivní Šmahelovy dějepisické produktivity. Pro nás je klíčově důležité, že se Šmahel jako autor, recenzně, především ale cennými články z okruhu prací o pražském sporu o universalie opět vrátil do časopisu AUC-HUCP.⁶⁷ Jeho možná koncepčně nejdůležitější „univerzitní“ studie těchto let, práce poté opakovaně přetiskovaná v zahraničí, však poprvé vyšla v podstatně nenápadnějším periodiku, ve čtvrtém sešitě Zpráv univerzitního archivu.⁶⁸ Zabývala se regionálním původem, profesionálním uplatněním a sociální mobilitou graduovaných studentů pražské univerzity od husitství do pobělohorského předání utrakvistické akademie jezuitům. Šmahel pro ni prosopograficky vytěžil základní řadu Hejnicovy

⁶³ František ŠMAHEL, *Epilog husitské revoluce: Pražské povstání 1483*, in: *Acta reformationem Bohemicam illustrantia*, Praha 1978, s. 45–127.

⁶⁴ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 280.

⁶⁵ Sem patří např. tvrzení, že (podle StB ze strany vyloučený) Šmahel nadále spolupracuje s Ústavem československých dějin, s Ústavem etnografie a folkloristiky, a dokonce i Československo-sovětským institutem ČSAV, ve třetím případě tedy se zařízením ÚV KSČ, pouze logisticky přilepeným k ČSAV.

⁶⁶ Archiv bezpečnostních složek Praha, sign. KR 793675 MV, s. 11nn., Návrh na zavedení spisu KTS s krycím jménem „HOLÝ“ z 22. 7. 1980, podepsán npor. Hnídek.

⁶⁷ František ŠMAHEL, *Kvodlibetní diskuse ke kwestii principalis Michala z Malenic roku 1412*, AUC-HUCP 21/1, 1981, s. 27–52; týž, *Jan Hus a viklefské pojetí universálií*, AUC-HUCP 21/2, 1981, s. 49–68; týž, *Univerzitní kwestie a polemiky mistra Jeronýma Pražského*, AUC-HUCP 22/2, 1982, s. 7–41.

⁶⁸ František ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, Zprávy Archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 3–28.

a Martínkovy Rukověti humanistického básnictví, pátým svazkem právě ukončenou.⁶⁹ Navázal tu v mnohém na svůj a Trucův výzkum z roku 1963, pro 16. století se však mohl již opřít o nesrovnatelně bohatší, sekundární, informační bázi. Hutná studie z roku 1982 se pak stala impulzem a inspirací pro řadu dalších, obdobně založených prací mladších badatelů.

Je samozřejmé, že zaměstnání v tábořském muzeu s sebou přineslo posun těžiště Šmahelových výzkumů jednak k dějinám města Tábora, za druhé pak mu umožnilo vrátit se k záměru velkých komplexních dějin husitské revoluce, z nichž první „nástřel“ představovala jeho velká kapitola v Přehledu dějin Československa (napsaná na přelomu 60. a 70. let), shodou okolností vyšedší až roku 1980. Není tu místo na podrobnosti, připomeňme pouze, že dvousvazkové dějiny středověkého Tábora vyšly pod Šmahelovým redakčním vedením a do velké míry přímo z jeho pera již na konci 80. let.⁷⁰ Jeho slavná a dodejme velmi objemná Husitská revoluce byla odevzdána do tisku roku 1988, po revoluci ji však nakladatelství Svoboda stornovalo, autor knihu přepracoval a devatenáctisetstránkové dílo provizorně vydal ve čtyřech svazcích roku 1993.⁷¹

Cestu k těmto velkým historiografickým dílům si Šmahel otevřel řadou studií k nepředstavitelnému vějíři témat. Jen z okruhu duchovních dějin lze připomenout práce k otázce gramotnosti, městských škol, masové kultury, ale i umění a jeho vnímání v husitských Čechách. Za těchto okolností je pochopitelné, že k dějinám pražské univerzity zaznamenáme jen několik drobných příspěvků, buď diskutujících Dekret kutnohorský a hlavně počty „secesionistů“,⁷² nebo oznamujících nové nálezy pramenů ke sporu o universalie.⁷³ Skutečnost, že Šmahel v pozdních 80. letech už opět zcela přirozeně působil i na domácí scéně, se mj. demonstrovala jeho spoluprací s pražským městským archivem a vystupováním na jeho pragensiálních konferencích: kupříkladu přednáškou o roli knihy na pražské univerzitě před husitstvím a po něm.⁷⁴

K 80. létům patří ještě jedna událost, která se takřka zcela vymykala standardům normalizačních let: v roce 1983 se Šmahelovi podařilo vyjet na krátké profesorské hostování do Paříže na Collège de France. V pozadí tohoto výjezdu bylo mimořádné osobní angažmá profesora Jeana Delumeau, člena Académie Française, který Šmahela pozval k hostování již roku 1982. Po úředním odmítnutí výjezdu se Delumeau obrátil o pomoc na francouzské ministerstvo zahraničí – a jeho intervence kupodivu pomohla.⁷⁵ Šmahel v Paříži přednesl čtyři přednášky na téma husitství jako evropská anomálie. Úspěch vystoupení byl veliký. Hned na první přednášku přišel Jacques le Goff. Byl nadšený a nabídl Šmahelovi otištění

⁶⁹ Srovnej Šmahelovu recenzi na: Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*, V, Praha 1982, in: Zprávy Jednoty klasických filologů 25, 1983, s. 101–103.

⁷⁰ F. ŠMAHEL a kol., *Dějiny Tábora*, I/1–2, České Budějovice 1988–1990.

⁷¹ Přehledně o vývoji této „analýzy vyššího stupně“ srovnej recenzi Jiřího PEŠKA, *František Šmahel. Husitská revoluce, I, Kořeny české reformace, Praha, Karolinum 2023*, in: ČČH 122, 2024, s. 141–145.

⁷² František ŠMAHEL, *The Kutenberg Decree and the Withdrawal of the German students from Prague 1409. A Discussion*, History of Universities 4, 1984, s. 153–166.

⁷³ František ŠMAHEL, *Pražský spor o „universalia realia“: nové prameny – nové otázky*, Studia Comeniana 13/26, 1983, s. 139–149.

⁷⁴ František ŠMAHEL, *Univerzitní kniha před husitstvím a po něm*, Documenta Pragensia 10, 1990, s. 119–129.

⁷⁵ Jako srovnání se nabízí, v tomto případě německým zahraničně politickým tlakem docílené, hostování historiků, disidentů, toho času vrtačů vody, Jana Křena a Václava Kurala na univerzitě v Brémách, a to právě také v roce 1983. Srovnej: Jiří PEŠEK, *Jan Křen. Sedm desetiletí na cestách soudobých dějin*, ČČH 119, 2021, s. 271–327, zde s. 303. Ke Šmahelově cestě srovnej: P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 282n. Pařížské hostování zřejmě prolomilo ledy a Šmahel pak v letech 1984 a 1985 hostoval s přednáškami na univerzitách v Lipsku, Bochumi, Bonnu a Marburgu.

jeho přednášek jako článků v Annales. Delumeau byl však – jako hostitel – nakladatelsky ještě velkorysejší a celek přednášek vydal v ediční řadě Collège de France jako samostatnou knižku: *La révolution hussite, une anomalie historique*.⁷⁶ Její ohlas byl veliký.

Šmahelovo tábořské období skončilo abruptně listopadovou revolucí, resp. ke konci roku 1989. Od počátku ledna se stal ředitelem obnoveného Historického ústavu a nutně přenesl těžiště své práce do manažerské roviny, resp. musel z titulu své funkce psát i k řadě témat, která mu byla vzdálená. Zde je třeba vzpomenout alespoň jeho (v Čechách snad prvního) syntetického textu o době normalizace.⁷⁷ Převzal také editování pro obor klíčového Českého časopisu historického (ČČH), který se vrátil s předstihem před rozdělením republiky k původnímu názvu. Určil mu program, do redakční rady povolal výběr předních, normalizací nezdiskreditovaných historiků a pak po třináct let (svoji epochu uzavřel roku 2002 vydáním stého ročníku ČČH)⁷⁸ vedle všech ostatních povinností důkladně a obětavě časopis redigoval.⁷⁹ Jak se mi František Šmahel jednou svěřil: když neměl dostatek publikovatelných článků a zejména recenzí či zpráv, musel samozřejmě sednout a honem něco vhodného pro ČČH napsat.

Začal také učit. Již v roce 1991 proběhlo habilitační řízení a Šmahel roku 1993 založil a poté osm let vedl na FF UK seminář středověkých českých dějin. Vychoval v něm jednu kompetentní generaci mladých medievistů.⁸⁰ Roku 1995 proběhlo profesorské řízení a fakulta konečně vybavila špičkového historika alespoň polovičním úvazkem. Roku 1994 byl Šmahel povolán do vědecké rady UK a sloužil v ní po dvě období.

Další práce na něj v „divokých devadesátkách“ čekala na půdě AV ČR, kde po zrušení ČSAV a likvidaci postů akademiků Šmahel mj. roku 1994 spoluzakládal Učenou společnost České republiky, které posléze jedno funkční období předsedal. Počátkem 90. let byla založena Grantová agentura AV ČR a Šmahel se stal jejím viceprezidentem pro humanitní vědy.⁸¹ V těžkém období restrukturalizace Akademie byl pro léta 1993 a 1994 zvolen místopředsedou vědecké rady AV ČR. V letech 2001–2010 pak převzal v tomto klíčovém akademickém grémiu předsednickou funkci. V roce 2005 nabídl z této pozice Akademii věd transformaci v *research university*, což řekl bych ke škodě této, nakonec ztroskotalo na odporu humanitních ústavů.⁸² A bylo by možno pokračovat, protože funkce na Šmahela čekaly i v zahraničí (člen vědecké rady CEU od roku 1992), kam soustavně vyjížděl s přednáškami.⁸³

O slovo se ovšem přihlásila opět také historická pražská univerzita. Za rektora Karla Malého byl klíčovými badateli univerzitních dějin (především František Kavka, Josef Petrář, Jan Havránek a Michal Svatoš) oživen projekt vydání v 60. letech zamýšlených, leč

⁷⁶ František ŠMAHEL, *La révolution hussite, une anomalie historique*. Préface de Jean Delumeau, Paris 1985.

⁷⁷ František ŠMAHEL, *Od srpna 1968 k listopadu 1989 (Předběžné ohlédnutí za obdobím normalizace)*, in: České a Československé dějiny, II, Od roku 1790 do současnosti, Praha 1991, s. 111–119.

⁷⁸ František ŠMAHEL, *Sto ročníků Českého časopisu historického. Jubilejní ohlédnutí*, ČČH 100, 2002, s. 733–737.

⁷⁹ Jaroslav PÁNEK – Jiří PEŠEK, *Znovuzrození Českého časopisu historického*, ČČH 112, 2014, s. 605–623.

⁸⁰ AUK, fond FF UK, zaměstnanecké spisy 1996–2000, č. k. 15, osobní spis Františka Šmahela, dopis rektora Radima Palouše z 15. prosince 1991 (čj. 5575/94-IV. CVIII/2), jímž F. Šmahela jmenuje docentem.

⁸¹ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 296.

⁸² P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 297.

⁸³ Za jmenovité připomenutí snad v tomto kontextu stojí zejména Forschungspreis der Stiftung Historisches Kolleg München, který Šmahel dostal roku 1994. Produktem, který vzešel na základě této ceny, se stal konferenční sborník: František ŠMAHEL unter Mitarbeit von Elisabeth MÜLLER-LUCKNER (Hgg.), *Häresie und vorzeitige Reformation im Spätmittelalter*, München 1998.

neuskutečněných „velkých“ dějin UK, a to s cílovým datem 650. jubilea založení univerzity na jaře roku 1998. Ač to bylo více než nesnadné, projekt se zdařil a čtyřdílná publikace ležela při univerzitních oslavách na pultu knihkupectví. Šmahel – při všech svých ostatních povinnostech – napsal pro první díl Dějin UK krásnou kapitolu o středověké artistické fakultě.⁸⁴ Opřel se při tom o svoje rozsáhlé starší výzkumy, ale rozšířil je dalšími speciálními studii.⁸⁵

Oslovy univerzitního výročí, resp. provokativně urážlivý projev „slavnostního řečníka“ Petra Morawa v Karolinu na téma, že univerzita rozhodně neměla v polovině 14. století vzniknout v Praze, nýbrž v Erfurtu, podnítil Šmahela k důkladnému kritickému prozkoumání zakladatelské fáze pražského obecného učení.⁸⁶ S jistým odstupem pak na tuto studii navázal text o nejstarší univerzitní pečeti.⁸⁷ Zájem o pražskou univerzitu však musel v druhé polovině 90. let opět ustoupit husitství: Šmahel připravoval prestižní zahraniční vydání své Husitské revoluce v Monumenta Germaniae Historica (práce se i po prokrácení rozrostla v němčině na více než 2 200 stran)⁸⁸ a vnoření se do tématu přineslo i zrození české knížky o „strukturách, procesech a idejích v husitských Čechách“.⁸⁹

Přelom století přinesl i nový, dobře rozmyšlený zlom ve Šmahelově působení. V roce 1998 ukončil neuspokojující ho působení na FF UK.⁹⁰ Zároveň doběhlo jeho druhé ředitelské období v Historickém ústavu. Nyní čtyřiašedesátiletý Šmahel, který již na počátku 90. let prohlašoval, že hodlá ukončit své „husitské angažmá“ a věnovat se době Karla IV., resp. kulturně uměleckým fenoménům středověkých dějin, realizoval s oporou ve svém příteli, tou dobou místopředsedovi AV ČR, historiku filosofie Vilému Heroldovi myšlenku doktorandské „koleje“, společného pracoviště AV ČR a UK, zaměřeného na mezioborový výzkum středověku. Roku 1998 založil Centrum mediévistických studií, jemuž domovskou základnu poskytl Filosofický ústav AV ČR.⁹¹ Šmahel tu založil i časopis – Studia Mediaevalia Bohemica – který se pod jeho redakcí obratem zařadil k nejpodstatnějším českým historickým periodikům.

Šmahel tu získal k sobě kongeniální osobnost, historického archeologa a historika středověkého sakrálního umění Petra Sommera, který právě uzavřel své ředitelské působení v Archeologickém ústavu.⁹² Sommer, produktivní badatel s evropským rozhledem, vynikající manažer, zanícený pracant a nadto jedna z nejdobrotivějších osobností oboru, mu poté dělal do roku 2004 zástupce. Následně si pánové funkce prohodili a CMS spolu úspěšně vedli až do roku 2019. Zmiňuji to proto, že Sommer (a s ním samozřejmě i o další generaci

⁸⁴ František ŠMAHEL, *Fakulta svobodných umění*, in: František Kavka – Josef Petráň (edd.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, 1347/48–1622, Praha 1995, s. 101–133.

⁸⁵ František ŠMAHEL, *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, AUC-HUCP 33–34, 1993–1994, s. 13–43; TÝŽ, *Scholae, collegia et bursae Universitatis Pragensis. Ein Beitrag zum Wortschatz der mittelalterlichen Universitäten*, in: *Vocabulaire des collèges universitaires (XIIIe–XVIe siècles)*, Louvain 1994, s. 115–130.

⁸⁶ František ŠMAHEL, *Počátky pražského obecného učení. Kritické reflexe k jubileu jednoho „národního monumentu“*, ČČH 96, 1998, s. 253–291, resp. TÝŽ, *Die Anfänge der Prager Universität. Kritische Reflexionen zum Jubiläum eines „nationalen Monuments“*, Historica 3–4, 1996–1997, Prague 1998, s. 7–50.

⁸⁷ František ŠMAHEL, *Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity*, AUC-HUCP 41/1–2, 2001, s. 11–31.

⁸⁸ František ŠMAHEL, *Die Hussitische Revolution*, I–III, Hannover 2002.

⁸⁹ František ŠMAHEL, *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha 2001.

⁹⁰ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 299.

⁹¹ P. RYCHTEROVÁ, *Times of upheaval*, s. 300.

⁹² K této pozoruhodné osobnosti srovnej: Jan KLAPŠTĚ, *Prof. PhDr. Petr Sommer, CSc. et DrSc. (30. 11. 1949 – 12. 8. 2023)*, Studia Mediaevalia Bohemica, v tisku.

mladší Šmahelovi žáci) tu – řekl bych, že až láskyplně – vytvořil pro Šmahela velmi pohodové, nejen servisní, zázemí, důležité pro jeho „pozdní tvorbu“. Šmahel odcházel z Historického ústavu a z fakulty s komentářem, že hledá klid pro dopsání několika knih. V CMS, kde se mu mj. publikační oporou stal jeho věrný žák Martin Nodl, dílem své rozkročené osobnosti dlouholetý redaktor nakladatelství Argo, které se stalo Šmahelovým dvorním vydavatelem českých publikací, jich nakonec do tisku odevzdal dva tucty...

V CMS Šmahel realizoval své krásné, obrazově bohatě vypravené a koncepčně nadoborové monografie o poslední cestě Karla IV. do Francie a o pozoruhodném fenoménu „divých mužů“, ⁹³ především však našel klid a podporu pro knižní finalizování svých po desetiletí probíhajících komplexních výzkumů o Husovi a Jeronýmovi, ⁹⁴ pro realizaci podstatných edičních projektů a *last but not least* k uspořádání českých i jinojazyčných tematických výborů svých časopiseckých statí.

Již od revoluce 1989 dbal Šmahel soustavně na to, aby jeho studie vycházely paralelně česky a v zahraničí v jazykových mutacích. Nyní přišla doba, aby z nich koncipoval nové celky. Nešlo přitom o pouhé mechanické shromáždění a otisk jednou již vydaných textů. Šmahel cíleně doplňoval výbory svých prací komentáři, vyrovnával se s novější literaturou tématu, upozorňoval na polemické reakce, registroval recenzní ohlasy. Tak, jako u nových vydání např. jeho Husitské revoluce, nová vydání i zde odrážela a reflektovala posuny ve stavu výzkumu.

Pro dějiny pražské univerzity je v tomto období klíčový rozsáhlý výbor jeho nejpodstatnějších studií *Pražská univerzita ve středověku*, vydaný roku 2007 v nakladatelství Brill a následně široce recipovaný. ⁹⁵ Svého druhu zlatým jádrem tohoto výboru je aktualizované, poznámkovým aparátem a řadou nových příloh vybavené vydání anglické mutace Šmahelovy velké studie o předhusitské artistické fakultě, původně česky publikované v prvním svazku Dějin UK. ⁹⁶

Kniha, rozdělená do oddílů *Alma mater Pragensis*, *Facultas artium liberalium* a *Universalia realia* nabídla komplexní pohled na dějiny pražské univerzity od založení do poloviny 15. století. Ukázala souřadnice jejího nejstaršího období a „raketový start“ na přední pozice evropské učenosti a vzdělanosti, jichž pražské vysoké učení dosáhlo v 80. letech 14. století navzdory zakladatelem neplánovanému rozštěpení na obecnou a právnickou univerzitu.

⁹³ František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377–1378*, Praha 2006; TÝŽ, *Diví lidé v (imaginaci) pozdního středověku*, Praha 2012.

⁹⁴ František ŠMAHEL, *Život a dílo mistra Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu*, Praha 2010; TÝŽ, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013.

⁹⁵ František ŠMAHEL, *Die Prager Universität im Mittelalter. Gesammelte Aufsätze / The Charles University in the Middle Ages. Selected Studies*, Leiden – Boston 2007. Srovnej podrobný komentář v recenzi Jiří PEŠEK, *Historiografie prvního století dějin pražské univerzity v evropské perspektivě Františka Šmahela*, ČČH 106, 2008, s. 375–383. Snad tu mohu ocitovat jednu pasáž z této recenze: „[...] jsem si tu uvědomil, v čem tkví ‚to fascinující‘, čím Šmahel přitahuje mladší generace a vzbuzuje onen užší obor překračující respekt specialistů, široké obce historiků i laické veřejnosti: Fascinující komplexnost uchopení problémů s gigantickým vědomostním, metodologickým a badatelsko-technickým zázemím se u něj snoubí se schopností účinného literárního uchopení i velmi odtažitých a speciálních látek, s darem otevírat tyto – v jiném podání často suché, nudné, byť i nesmírně potřebné – problematiky širšímu okruhu kulturních zájemců.“

⁹⁶ František ŠMAHEL, *The Faculty of Liberal Arts 1348–1419*, in: TÝŽ, *Die Prager Universität im Mittelalter*, s. 213–315. Bylo pochopitelné, že čtyřsvazkové vydání Dějin UK bylo od počátku s ohledem na uskutečnitelný rozsah i na tehdy minimální předzpracovanost řady období univerzitních dějin koncipováno jako „čtenářské“ pro co možná širokou veřejnost. Vědeckou recepci díla tato skutečnost ovšem limitovala.

Podala jiný, evropštější, a tedy neskonale zajímavější než tradiční, celou sadou českých i německých nacionálních stereotypů zatížený obraz jejich nejstarších dějin.

Šmahel ukázal, jak nejen pro zrod univerzity, ale i pro postupné etablování této v polovině 14. století moderní instituce bylo významné předchozí i paralelní působení řádových generálních studií v městech pražských, ale i to, jak rozličné a z moderního pohledu nesystemové byly pokusy Karla IV. o materiální zajištění univerzity a jejich profesorů. Systematicky tu prošetřil pojmy, instituce i statuta a ukázal praktické výsledky svých interpretací pro porozumění nejstarším dějinám pražského teologického, lékařského a záhy i samostatného právníckého univerzitního studia.

V pozoruhodné studii věnované pražské univerzitě a husitismu se tu Šmahel kupodivu zaměřil na předhusitské období, jen při výkladu o univerzitních knihovnách chronologicky přesáhl vlastní husitství.⁹⁷ Je zajímavé, že – ostatně podobně jako v Husitské revoluci! – Šmahel vlastní dobu dramatických revolučních převratů ve výkladu o vysokém učení přeskočil: „[...] *univerzita se scvrkla v duchovní instanci pražských husitských svazů, s nimiž pak prodělala dobré i zlé. Mistři se stali cíli nadávek lidových tribunů, při každé násilné změně režimu jim hrozilo vyhnání, ikonoklastické i jiné nepokoje zanechaly stopy na jejich obydlích i knihovnách.*“ A přece takřka vzápětí Šmahel připomněl, že při jednání s koncillem v Basileji byli roku 1434 pražští mistři schopni postavit se argumentačně úspěšně elitě evropských teologů. Byli by toho schopni, kdyby husitství zcela potlačilo intelektuální provoz univerzity?

Je pozoruhodné a vlastně velká škoda, že se toto „vynechání“ husitství v univerzitních dějinách (jistě do velké míry způsobené takřka úplnou absencí relevantních pramenů) nestalo v 90. ani v první dekádě 21. století předmětem vědecké diskuse. Šmahel tak v této knize, určené mezinárodní vědecké veřejnosti, de facto přitakal názorům německých badatelů, že pražská univerzita roku 1419 v podstatě zanikla. Rok 1437 a potvrzení univerzitních privilegií císařem Zikmundem pak autor nahlížel jako „*jen první krok k obnovení činnosti pražské vysoké školy*“. Šmahel se tu přitom opíral o velmi tenkou a dilem opravdu „starší“ základnu, tedy o svůj již čtyři desetiletí starý „*Humanismus v době poděbradské*“ a o své studie o proměnách pohusitských kolejních knihoven. Děkánská kniha artistické fakulty přitom nabízí možnost uvažovat sice ne o výukové, přinejmenším však o institucionální kontinuitě univerzitní existence i přes část „divokého“ období husitství (1421–1429).

Již část svazku, věnovaná artistické fakultě, prozrazovala Šmahelův zvýšený zájem o problematiku fakultních statut. O to více to platí pro celou univerzitu. K univerzitním statutům se Šmahel v knize vrátil i ve studii, věnované dvěma nově zjištěným seznamům přednášek artistické fakulty doby jejího největšího předhusitského rozkvětu: pro léta 1388 až 1390.⁹⁸ Šmahel tu ukázal, jak významné je studium statut pro pochopení provozní praxe fakulty, a tedy i obsahů a rozsahu nabízené a k magisterským zkouškám požadované látky.

Následně přešel Šmahel k pražským quodlibetům a k otázce, jak se tato forma učeného a vysoce formalizovaného verbálního souboje graduovaných členů akademické obce mohla posunout od nevinného filosofického cvičení k ideologickému souboji o programové principy náboženské reformy a její důsledky. „*Otázka, proč se právě Wyclifova filosofie stala*

⁹⁷ Původně vyšlo jako: František ŠMAHEL, *Die Prager Universität und der Hussitismus*, in: Alexander Patschovsky – Horst Rabe (Hgg.), *Die Universität in Alteuropa*, Konstanz 1994, s. 11–128.

⁹⁸ Srovnej: František ŠMAHEL, *Zwei Vorlesungsverzeichnisse zum Magisterium an der Prager Artistenfakultät aus deren Blütezeit 1388–1390*, *Jahrbuch für Universitätsgeschichte* 4, 2001, s. 195–207.

jednou ze základních komponent ideologického programu Husovy generace, nebyla dosud důvěryhodně zodpovězena,“ napsal Šmahel a pokračoval: „Na první pohled se to zdá být nemyslitelné, že by se z abstraktní spekulace o universáliích mohlo stát politikum s dalekosáhlou společenskou resonancí.“ Wyclifovy filosofické these o remanenci a predestinaci bylo ovšem podle něj třeba vidět v kontextu dobového politicko-společenského vývoje: „Vše se podle mínění Wyclifových přívrženců v Čechách odehrávalo de necessitate et non aliter, a takto nahlíželi a chápali i své spory s representanty zesvětštělé církve.“

V závěrečné části knihy se Šmahel soustředil k problematice pražské středověké filosofie, resp. filosofického uchopení teologicko-politické problematiky, stojící v jádře české reformace.⁹⁹ John Wyclif, Jan Hus a zejména Jeroným Pražský se stali ústředními osobnostmi jeho zde zahrnutých textologických studií z „dlouhých“ 60. let, tedy doby Šmahelova největšího soustředění se na univerzitní a univerzitně filosofickou tematiku. Potvrdily mj., že František Šmahel byl – vedle Viléma Herolda – nejvýznamnějším českým historikem filosofie 14. a 15. století, zejména ovšem té související s pražským sporem o universalie.

Je důležité, že Šmahel o devět let později publikoval podobný sborník i česky.¹⁰⁰ Zde se třetina – snad můžeme říci těch nejpodstatnějších, obecnějších – studií překrývá se starším výběrem, doplněny jsou zejména nové a nově přepracované práce o kvodlibetech, sporech o universalie a studentech. Možná významnější však je, že už výbor studií o univerzitě z roku 2007 obsahoval řadu náběhů pro knihy, které Šmahel realizoval v příštích letech. Platí to zejména pro jeho „definitivní“ monografii o autorově zřejmě nejmilejším hrdinovi, Jeronýmovi Pražském, kterou Šmahel roku 2010 přesto prezentoval jako pouhou „zprávu o výzkumu“. Řadu svých jeronýmovských studií přitom v dekadě před vydáním biografie rozhojnil nebyvalou měrou.¹⁰¹ Nadto roku 2009 (s podporou svého „dvorního editorského specialisty“ Gabriela Silagiho) předložil mezinárodní komunitě určenou soubornou edici Jeronýmových kvestií, polemik a listů.¹⁰² Více než stopadesátistránková úvodní studie k této edici v podstatě shrnula vše meritorně podstatné, co Šmahel o Jeronýmovi toužil sdělit evropské medievistice.

Po Husově biografii, z níž se pro Šmahela celoživotně císelovanými a opakovaně promyšlenými momenty stal boj o Dekret kutnohorský¹⁰³ a ovšem Husův proces v Kostnici, pak Šmahel přistoupil k zaokrouhlení svého celoživotního zájmu o knihovní katalogy

⁹⁹ V tomto kontextu stojí za připomenutí jeho studie: František ŠMAHEL, *Die Verschriftlichung der Quodlibet-Disputationen an der Prager Artistenfakultät bis 1420*, in: Fritz Peter Knapp – Jürgen Miethke – Manuela Niesner (Hgg.), *Schriften im Umkreis mitteleuropäischer Universitäten um 1400. Lateinische und volkssprachige Texte aus Prag*, Wien, Heideberg. Unterschiede, Gemeinsamkeiten, Wechselbeziehungen. Leiden 2004, s. 63–91.

¹⁰⁰ František ŠMAHEL, *Alma mater Pragensis. Studie k počátkům Univerzity Karlovy*, Praha 2016.

¹⁰¹ Bez nároku na úplnost: František ŠMAHEL, *Příspěvek k soupisu literární pozůstalosti M. Jeronýma Pražského: trinitární diagramy*, Studie o rukopisech 33, 1999–2000, s. 29–45; TÝŽ, *Akta kostnického procesu mistra Jeronýma Pražského*, Studie o rukopisech 34, 2001, s. 85–96; TÝŽ, *The Acta of the Constance Trial of Master Jerome of Prague*, in: Helen Barr – Anne M. Hutchison (eds.), *Text and Controversy from Wyclif to Bale. Essays in Honour of Anne Hudson*, Turnhout 2005, s. 323–334; TÝŽ, *Drobné otázky a záhady v studentském životě mistra Jeronýma Pražského*, ČČH 106, 2008, s. 1–18.

¹⁰² František ŠMAHEL – Gabriel SILAGI (edd.), *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, polemica, epistulae*, Turnhout 2010.

¹⁰³ František ŠMAHEL – Matin NODL, *Kutnohorský dekret po 600 letech. Bilance dosavadního bádání*, ČČH 107, 2009, s. 1–45; František ŠMAHEL, *Translatio studii: Praha a Lipsko 1409*, AUC-HUCP 56/1, 2016, s. 35–44.

pražských univerzitních kolejí. Spolu s editorkou Zuzanou Silagiovou je roku 2015 vydal v definitivní edici pro světovou odbornou veřejnost.¹⁰⁴

I když různorodé zdravotní problémy a úrazy Šmahela po osmdesátce opakovaně upozorňovaly, že mládí je nejspíše už pryč, jeho dokonalá sebeorganizace a pracovní disciplína mu dovolovala nadále udržovat obdivuhodné až zničující pracovní tempo. Historiografických idejí a mladistvého duševního elánu měl přitom nadále neztenčené množství (a o jeho úsilí o maximálně možný perfekcionismus při odevzdávání textů vím jako bývalý redaktor ČČH své: málokdy bylo co redigovat...). Projevilo se to např. v tom, že jen rok potom, co vydal nejstarší tábořskou městskou knihu,¹⁰⁵ Šmahel položil na stůl (opět s editorskou podporou Gabriela Silagiho) edici univerzitních statut a rektorských akt z let 1360–1614.¹⁰⁶ Inicioval pro ni v ÚDAUK založení nové ediční řady Documenta Historica Universitatis Carolinae Pragensis. Šmahel tu předložil vzornou edici dochovaných univerzitních, fakultních i kolejních statut od nejstarších dochovaných kusů od roku 1360 až po dobu těsně předbělohorskou a opět ji v rozsáhlém úvodu (Prolegomena) ke svazku i dějepisecky vyhodnotil. Stejně významná byla v tomtéž svazku obsažená edice rektorských akt z let 1461 až 1614.

Šmahel tu přesvědčivě a hutně zrekapituloval a s oporou ve vydávaných pramenech i s vyčerpávající znalostí literatury tématu nově interpretoval dějiny založení a namnoze dramatického vývoje univerzity nejen v prvních desetiletích, ale v některých aspektech i ve více než dvěstěpadesáti letech její existence. Začal již listinami, zakládajícími pražské vysoké učení, vysvětlil královský a říšský aspekt jednotlivých privilegií, poté přešel ke Statutům Arnošta z Pardubic a podal sumární pohled na po všech stránkách nesnadná první desetiletí existence pražské alma mater. Připomeňme v tomto kontextu, že filozofická fakulta zvolila prvního děkana až roku 1368, tedy teprve po založení Karlovy koleje v domě Žida Lazara.

Šmahel na základě soustavné analýzy rukopisů statut došel k závěru („*spokojil se s domněnkou*“), že „*první statuta vznikla kolem roku 1365 a jejich přepis nejspíše v roce 1385, kdy pořízení nové knihy pro rektorovu potřebu byl učiněn další krok v administrativě třífakultní univerzity*“. Poté se autorův zájem obrátil k revizi statut v důsledku Dekretu kutnohorského. Tehdy do statut vešel „*jednoznačný požadavek slibu věrnosti rektora i každého nově imatrikulaného studenta králi a království*“. Šmahel připomněl, že nešlo o přísahu, nýbrž o pouhý slib. To byla skutečnost odporující kanonickému právu, ale závažná jak na počátku 15. stol., tak např. pro univerzitní spory poloviny 15. století, kdy na univerzitě společně, leč ne právě svorně působili utrakvističtí i katoličtí mistři i studenti.

Analýzou *Statuta officii rectoratus academiae Pragensis*, kladených do roku 1528, ale odrážejících situaci roku 1409, došel Šmahel k závěru, že toto znění statut mohlo být dílem Jana z Jesenice, který jako právník formuloval *Defensio mandati*, tedy Obranu mandátu Václava IV. o přerozdělení hlasů, a v tom rámci „*mohl znalecky pozměnit původní skladbu článků vycházející z modelu boloňských statut*“. V následujícím výkladu Šmahel dovedl výklad o statutech až do Hagiochoranovy reformy z roku 1613. Sumárně lze říci, že tu

¹⁰⁴ František ŠMAHEL – Zuzana SILAGIOVÁ (edd.), *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis. Die ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, Turnhout 2015.

¹⁰⁵ František ŠMAHEL – Alena ČERNÁ (edd.), *Nejstarší městská kniha tábořská z let 1432–1452*. Rejstřík zpracoval Jan VOJTIŠEK, Praha 2017.

¹⁰⁶ František ŠMAHEL – Gabriel SILAGI (edd.), *Statuta et Acta rectorum Universitatis Carolinae Pragensis 1360–1614*, Praha 2018. Srovnej moji recenzi in: ČČH 117, 2019, s. 1045–1048.

navázal na své výklady o statutech ve výboru studií z roku 2007 a snad ještě názorněji ukázal, jak významné je studium statut pro pochopení provozní praxe fakulty, a tedy i pro porozumění obsahům látky, požadované k magisterským zkouškám. Právě v tomto textu se setkáme s pozoruhodným propojením analýzy statut s detailní znalostí a interpretací personálního obsazení jednotlivých stolic, s evropsky komparativním rozбором pražských obsahových nároků a reálné výukové praxe, resp. dobové filosofie.

Posledních úředních povinností se František Šmahel zbavil ve svých pětadesáti letech těsně před covidovou epidemií. Ta se otiskla do života všech, zahrnala lidi do soukromí, vyděsila je a na jistou dobu je dokonce připravila o jeden z nesmírně cenných aspektů života: o pravidelné setkávání a rozmlouvání v kruhu přátelsky rezonujících duší. Pro Františka Šmahela blížícího se devadesátce to bylo období těžké, které překonával mj. díky mnohostranné podpoře své druhé manželky, literární vědkyně Hany Šmahelové. Samozřejmě že také psal, ale již sám ztížený kontakt s CMS ho omezoval v rozletu. Po odeznění covidové zhouby se pak nemalá část jeho životního programu přesunula z Prahy do „odpočinkového bydliště“ v Písku.

Šmahel se v malebném městě na Otavě cítil dobře, ale přece jen poněkud v izolaci. Strategicky se na ni vždy připravoval tím, že si v Praze s oporou v CMS nakopíroval potřebné prameny a přátelům hrdě hlásil, že si také osvojil svět elektronických edic. Samozřejmě že i v Písku našel další oporu pro svoji práci. Stalo se jí písecké Prácheňské muzeum, které mu ochotně otevřelo dveře své knihovny a jehož pracovníci, zejména medievista Jan Adámek, se ochotně snažili podpořit jeho výzkumy. Ty přirozeně našly nové, tedy jihočeské tržiště. Rozhodně však nešlo o lokální dějiny. Na to měl Šmahel příliš velký nadhled a nacházel písecká témata s celozemským významem.¹⁰⁷ Platí to i o jeho snad úplně poslední publikaci, kterou Prácheňskému muzeu světil k vydání vloni v létě: má „píseckou patinu“, ale zasvěcena je známému a významnému profesorovi pražské univerzity. Je jím *Mistr Jiří Písecký (cca 1495–1545). Jeho život a působení v neklidné době*.¹⁰⁸ Pražská univerzita, ono kmenové téma košatého Šmahelova díla, se tak prosadilo jako jeho závěrečný akord.

Pokusíme-li se podívat na Šmahelovo zhruba pětadesát let trvající zkoumání dějin středověké a v některých případech i raně novověké pražské univerzity, uvědomíme si, že při všem respektu k výkonům jeho předchůdců i současníků vlastně nově založil a analyticky, edičně i syntetickými studiemi a knihami realizoval komplexní prozkoumání zejména období od založení univerzity roku 1347/1348 až do počátku husitské revoluce. (Tím nehodlám snižovat význam jeho studií k pozdějším univerzitním dějinám, ale novou a ucelenou syntézu Šmahel nabídl především pro léta 1348–1419.)

Byl-li obraz dějin pražského vysokého učení do „Šmahelovy doby“ konstruován především v oblasti událostních, politických, právních a správních dějin, Šmahel od počátku etabloval sociálně-historické a prosopografické výzkumy (včetně analýz studentských a secesionistických migrací), soustavné zpracování soupisů univerzitních a kolejních, resp. soukromých profesorských knihoven, vyhodnocení kvality pohusitské profesorské recepce humanismu, resp. posléze v nesrovnatelně větším rozsahu pražského zapojení do mezinárodních trendů a kontroverzí filosofie na přelomu 14. a 15. století.

¹⁰⁷ František ŠMAHEL, *Mincmistr Petr z Písku, jeho rod a další Písečané (Pískové) v předhusitské Kutné Hoře*, in: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2023, s. 65–95.

¹⁰⁸ Děkuji Janu Adámkovi za podporu a poskytnutí informací i materiálů ke Šmahelově „písecké epoše“.

Bylo charakteristické, že Šmahel zakládal své výzkumy komparativně a že výborně znal situaci na ostatních evropských univerzitách zkoumané doby. Byl mistrem nesmírně náročných analýz pramenů univerzitní provenience, tedy s potěšením rozklíčoval a identifikoval nečitelné, poničené, anonymní a neúplné texty kvestií, traktátů, záznamů přednášek i jiné dosud nedotčené ležící prameny, které edičně zpřístupňoval a ihned také zasazoval do svého obrazu dějin univerzity. Jeho ohromné dílo se stalo a nadále bude východiskem a inspirací i pro výzkumy mladších epoch, ač si nedovedu představit jiného badatele s tak komplexní kompetencí a výkonností...

Dovolím si zakončit tento nárys Šmahelova přínosu k dějinám univerzity osobní vzpomínkou. V polovině září roku 2024 jsme se sešli na jednom z našich občasně pravidelných obědů. Myslím, že si je František Šmahel užíval podobně jako já i další spolustolovníci. Tentokrát se na moji otázku, co zajímavého právě dopsal, neobvykle spokojeně a podrobně rozhovořil o svých píseckých výzkumech. Po obědě jsme spolu došli na Národní třídu a rozloučili se. František pak odcházel pod teplým sluncem ozářenými stromy směrem k Václavskému náměstí. Statný starý pán, jen občas se opírající o hůlku lehce kráčel směrem od diváka, a já si připadal jak v kině, kde právě doběhl vldný film, hlavní hrdina mizí do hloubi plátna, běží titulky, hudba ještě hraje a my už se těšíme na pokračování. Šmahelova studie o Jiřim Piseckém vyjde v létě tohoto roku!

Grantová podpora

Tento výstup vznikl v rámci programu Cooperatio, vědní oblasti History, na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy.

JIRÍ PEŠEK

František Šmahels Arbeiten zur Geschichte der Prager Universität

ZUSAMMENFASSUNG

Die Geschichte der Prager Universität bildet nur einen Teil des umfangreichen Werks des kürzlich verstorbenen tschechischen Mediävisten František Šmahel (17. August 1934 – 5. Januar 2025). Doch gerade seine Arbeiten zur Geschichte der ältesten Universität nördlich der Alpen und östlich des Rheins gehören zu jenen, mit denen sich schon der junge Historiker europaweit einen Namen machte. Darüber hinaus begleiteten universitäre Themen Šmahel während seines gesamten Forscherlebens: Selbst die monumentalen Werke zur *Geschichte Tabors* oder zur *Hussitischen Revolution* vermochten die Reihe seiner universitätsgeschichtlichen Publikationen nur zu „verwässern“, nicht aber zu unterbrechen. Nur am Rande erwähnt seien hier außerdem seine unzähligen Rezensionen, die mit schöner Regelmäßigkeit alles kritisch beleuchteten, was Šmahel in der europäischen Universitätsliteratur für wesentlich hielt.

Die Reihe seiner Buchveröffentlichungen über die Prager Universität setzte 1963 mit einer Studie über den *Humanismus in der Zeit Georg von Podiebrads* ein. Noch im selben Jahr folgten die als Zeitschriftenaufsatz erschienenen umfangreichen historisch-statistischen *Studien zur Geschichte der Karlsuniversität in den Jahren 1433–1622* sowie eine große sozialgeschichtliche Analyse der *Prager Universitätsstudentenschaft in der vorrevolutionären Zeit 1399–1419*. Seit Mitte der 1960er Jahre erschienen dann Šmahels zunächst populäre Biografien der Protagonisten der Universitätsgeschichte: Zu nennen ist hier insbesondere sein *Hieronymus von Prag* aus

dem Jahr 1966. Diese größeren Werke wurden von einer Reihe kleinerer analytischer Studien flankiert. Die Universitätsthematik fand dann auch in mehrere Bücher Šmahels zum Hussitentum Eingang, das seit dem Beginn seiner Tätigkeit im Historischen Institut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften im Jahr 1964 den Schwerpunkt seiner Arbeit bildete.

Diese erfolgreiche Forschungs- und Publikationstätigkeit wurde jedoch infolge der politischen Säuberungen im Jahr 1974 abrupt unterbrochen, als Šmahel seine Stelle an der Akademie verlor und sich gezwungen sah, eine Laufbahn als Straßenbahnfahrer in Prag einzuschlagen, um die Familie zu ernähren. Dennoch gab er die wissenschaftliche Tätigkeit nicht auf und konzentrierte sich in diesen Jahren auf die kritische Bearbeitung von Quellen zum Prager philosophischen Universalienstreit, an dem die Protagonisten seines Interesses, Hieronymus von Prag und Jan Hus, beteiligt waren. Dank polnischer Freunde konnte das aus diesen Forschungen resultierende Werk 1980 in Danzig unter dem deutschen Titel *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500* erscheinen. Ebenfalls im Jahr 1980 wechselte Šmahel von den Prager Verkehrsbetrieben an das Museum in Tabor. Dort widmete er sich als wissenschaftlicher Mitarbeiter der *Geschichte von Tabor* (1988) und der *Hussitischen Revolution* (1993), vergaß dabei jedoch auch die universitären Themen nicht.

Die samtene Revolution vom November 1989 veränderte Šmahels Leben dann grundlegend: Im Januar 1990 übernahm er als Direktor das Institut für Geschichte an der Akademie der Wissenschaften, begann seine Lehrtätigkeit an der Karlsuniversität und betätigte sich in der Folge in verschiedenen wichtigen Positionen als Wissenschaftsmanager. Dennoch fand er die Zeit, für die große neue Geschichte der Karlsuniversität ein hervorragendes Kapitel über die *Fakultät der freien Künste* von der Gründung der Universität im Jahr 1348 bis zum Beginn der Hussitenzeit im Jahr 1419 zu verfassen. Im Jahre 1998 gründete Šmahel dann das interdisziplinäre Zentrum für Mittelalterstudien an der Akademie der Wissenschaften, dessen Direktor er wurde. Hier verfasste er über 20 Bücher zu verschiedenen Themen der tschechischen und mitteleuropäischen Geschichte. In einem seiner wichtigsten Werke aus dieser Zeit über *Die Prager Universität im Mittelalter* (2007) bot er einen umfassenden Überblick über die Geschichte der Prager Universität von ihrer Gründung bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts.

Anschließend widmete sich Šmahel wieder seinen „Lieblingshelden“ Hieronymus von Prag und Jan Hus. So veröffentlichte er 2010 sowohl eine stark überarbeitete und erweiterte Fassung der *Hieronymus-Biografie*, die er durch Dutzende von Teilstudien vorbereitet hatte, als auch zusammen mit Gabriel Silágyi die Edition *Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones, polemica, epistulae*. Im Jahr 2013 erschien dann der monumentale Band *Jan Hus. Leben und Werk*. In den folgenden Jahren konzentrierte sich Šmahel insbesondere auf große editorische Projekte zur Universitätsgeschichte, deren Teilergebnisse er in einer Reihe von begleitenden Studien vermittelte: Der 2015 veröffentlichten, zusammen mit Zuzana Silágyi vorbereiteten Edition *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis* folgte drei Jahre später die gemeinsam mit Gabriel Silágyi veröffentlichte grundlegende Edition *Statuta et Acta rectorum Universitatis Carolinae Pragensis 1360–1614* (2018), zu der er eine ebenso wichtige und umfangreiche analytische Einleitung verfasste.

Im Jahr 2024 verließ František Šmahel Prag und ließ sich in der südböhmischen Stadt Písek nieder, wo er sich jedoch weiterhin seinen Forschungen widmete. Seine letzte Studie, die im Jahr 2025 erscheint, beschäftigt sich mit dem bedeutenden Universitätsprofessor und Chronisten *Magister Jiří Písecký (ca. 1495–1545)*. Seit dem Beginn seiner akademischen Laufbahn um 1960 bis zu seinem Tod stand also die Prager Universität im Mittelpunkt von Šmahels vielfältigen Interessen und seinen buchstäblich Hunderten von Veröffentlichungen.

Deutsche Übersetzung Nina Lohmann

prof. PhDr. Jiří Pešek
Fakulta humanitních studií UK, Praha
jiripesek203@seznam.cz